

שואה – חסידי אומות העולם

יחידת הוראה בנושא "חסידי אומות העולם":

הנצחת מאורעות השואה ומוראותיה לא תהיה שלמה בלי הכרת נקודות האור היחידות שרשמו אנשים, שמצפונם לא נתן להם לעמוד מנגד ולראות בשוויון נפש את גורלם של היהודים תחת השלטון הנאצי.

ביחידה זו בחרנו להאיר את אותם אנשים, המכונים "חסידי אומות העולם", שפעלו במאמצים ובהקרבה ובכך הוכיחו כי דרכי עזרה והצלה היו אפשריים.

אלו הם "האנשים הטובים" של תקופת מלחמת העולם השנייה והשואה. הם פעלו ממניעים של אהבת האדם, תפיסה דתית ומצפונית, שנאת הנאצים והתנגדות למעשיהם.

בתקופה זו נרדפו היהודים בכל מקום. בנסיבות אלה כשיהדות אירופה כולה נמצאה בסכנת השמדה כתוצאה מן התוכנית הנאצית הידועה כ"פתרון הסופי של בעיית היהודים באירופה", קמו יחידים וקבוצות, שבחרו לסייע ליהודים ולנסות להצילם תוך כדי סיכון עצמם ובני משפחתם. אין ספק שמעשיהם ראויים למלוא ההערכה שכן השלטונות הנאציים נהגו להזהיר במפורש של המושיט עזרה ליהודי מתחייב בנפשו ובנפש יקיריו.

אנשים אלו הצילו במעשיהם חיי יהודים וגם את כבוד האדם בתקופה האכזרית של השואה. הם גילו אנושיות ונהגו ברוח חז"ל: "...וכל המקיים נפש אחת מעלין עליו כאילו קיים עולם מלא". המושג "חסידי אומות העולם" הפך למושג מקובל לציון לא יהודים שנהגו ביהודים מתוך יחס אנושי, הרבו להיטיב עמם ואף הצילו את חייהם. המושג לא נוצר בהקשר של תקופת השואה אלא קיים כבר במקורות חז"ל. בהתייחסות לתקופת השואה קיבל המושג מימד משמעותי יותר.

כנסת ישראל חוקקה בשנת 1953 את "חוק הזיכרון לשואה" ובו סעיף המתייחס לחובת ההנצחה של מי שהציל יהודים בתקופת השואה. החוק מדגיש שהתואר הזה יינתן למי שסיכנו את עצמם למען הצלת יהודים ולא עשו זאת עבור בצע כסף.

ההצלה במרבית המקרים התבטאה במתן מסתור בביתו של המציל או בחצרו, שם הסתתרו היהודים תקופה לעיתים ממושכת, כך שבנוסף לסכנת הנפשות התחייב המציל - המסתיר להשיג מזון, ביגוד וצרכי יום יום אחרים כשעליו להסתתר ממלשינים.

חלקם נאלצו למצוא דרכים להעביר את היהודים שהסתירו למקום אחר בעת סכנה והיו כאלה שמצאו דרך לעזור ליהודים על-ידי אספקת תעודות מזוייפות שאפשרו להם לחיות בזהות בדוייה.

אנשים אלה הצילו יהודים בזמן קיצוני שבו כל מי שסייע ליהודים סיכן את עצמו ואת בני משפחתו. מדובר באנשים שלא ראו את עצמם כמצילים אבל כאשר הם הועמדו בפני מצב שלא צפו אותו מראש, הם נאלצו להגיב במהירות ולקבל החלטה אמיצה ומחייבת.

בין "חסידי אומות העולם" מצויים פועלים, איכרים פשוטים, משכילים ודיפלומטים. יש שחיו בין יהודים לפני המלחמה ואחרים שכמעט לא באו אתם במגע עד לרגע שבו החליטו להושיט עזרה.

מדינת ישראל התחייבה להפגין הוקרה כלפי אנשים אלה, שקבלו הכרעה ערכית-מוסרית ובחרו לנהוג בדרך נונקונפורמית בזמן שרוב בני האדם הלכו עם הזרם שהנהיגה האידיאולוגיה הנאצית.

מוסד "יד ושם" החליט לציין את פועלם של המצילים ולטעת שדרה של עצים הקרויה על שמם. כמו כן הוקמה ועדה מיוחדת, הבודקת את סיפורם ומעניקה לאנשים הראויים את התואר "חסידי אומות העולם" ומדליה שעליה חרות המשפט "כל המקיים נפש אחת כאילו קיים עולם מלא".

פעילות לשיר "שְׁבוּעַת אֲמוֹנִים" / אלה דור-און

- 1) תארו את האירוע שמסופר בשיר. - התייחסו לשתי הילדות, מה משותף להן ומה מבדיל ביניהן?
- 2) בשיר מתוארת פגישה בין הילדות לבין אישה פולנייה. - תארו את התנהגותה, מדוע היא מעוררת את כעסה של מרינקה ?
- 3) בשיר מתוארת הילדה היהודייה במילים: "אסת'ר'קה החווירה עמדה ללא ניד - מרינה בגדה בה, בגדה במזיד"- מדוע הילדה החווירה? האם תוכלו לתאר את רגשותיה?
- 4) האישה הנוצרייה בוחרת להגיב על דברי הילדה הפולנייה במילים: "כולנו שווים בעיניו של האל, למען כולנו סבל הגואל!"- מה הייתה כוונתה בדברים אלה? מה תוכלו לומר אודותיה?
- 5) מדוע לדעתכם נתנה המחברת לשיר את הכותרת "שְׁבוּעַת אֲמוֹנִים"- מה משמעות הביטוי? מה משמעותו בעיניה?

פעילות לשיר "חֲסִידֵי אֲמוֹת הָעוֹלָם" / חיים חפר

- חיים חפר מתאר בשיר את תחושותיו נוכח תופעה מיוחדת במינה בתולדות האנושות כאשר לרוב יחידים, שצו המצפון הדריך אותם בחרו לנקוט בצעד הומאני לא מקובל ומסוכן והצילו יהודים נרדפים.
- 1) בשיחה מוקדמת נסו להבהיר לעצמכם את הכותר של השיר ולאחר קריאתו תארו את הסיטואציה: " אני רואה אותם, את אלה המכונים "חסידי האומות", אני רואה אותם בארץ הקברים, חיים את שני העולמות" - למה התכוון המשורר במילים " שני העולמות"?
  - 2) המחבר מעלה מספר תהיות ברוח: "לו אני במקומם" - מה הייתי עושה? האם אני הייתי מוכן? - שאלו את עצמכם אותן שאלות, האם יש לכם תשובה?
  - 3) המחבר מעלה את השאלה מדוע בחרו אותם אנשים להסתכן וגם לסכן את משפחתם והוא משיב: " כי בן אנוש מתגלה בך רק בשעות כאלה של מבחן... בוחרים להיות צלם אלוהים שבתוך לב האנשים" - לאילו סכנות נחשפו אותם אנשים? הסבירו לעצמכם את שני המושגים: "בן-אנוש"; "צלם אלוהים".
  - 4) התוכלו להעלות אירועים נוספים, שקראתם אודותם או שמעתם עליהם, שבהם ניתן היה לגלות " בני אנוש " ?
  - 5) חיים חפר מסביר את מעשי הגבורה של האנשים, אותם הוא מתאר בשיר במילים אלה: "וכל זאת, רק מפני שאדם לאדם, חייב להיות אדם". מה דעתכם על ההסבר שלו? האם ברצונכם להציע הסבר נוסף ?

- 6) קראו את השיר "במדורות מלחמה" של חנה סנש. השיר הזה הוא שירה הראשון בעברית, שנכתב בארץ ישראל באוקטובר 1940 בעיצומה של מלחמת העולם באירופה. היא יצאה להונגריה, נלכדה ונרצחה. באותו זמן החל לפעול בבודפשט ראול ולנברג, שקם בתנאים של טרור ופחד נגד המדיניות הנאצית והביא להצלת רבבות יהודים בהונגריה. הוא בודאי פעל כ"אדם" – בן אנוש שלא יכול היה לעמוד מנגד. לרוע המזל גורלו לא ידוע. – מדוע מתפשת חנה סנש בצורה נואשת "בן אדם"? וכאשר הוא ימצא כיצד היא תזהה אותו? – האם תוכלו לומר שחיים חפר כבר מצא את "בן האדם"? הביאו סימוכין לתשובתכם מתוך השיר "חסידי אומות העולם".
- 7) האם אתם מזדהים עם דבריו: "בפניהם ובפני גבורתם, שהיא עדין לנו חידה אנחנו, היהודים מרכינים את ראשינו בתודה"? כיצד הבענו את תודתנו?

סיפורו של כפר

כפר של חסידי אומות עולם

בדרום-מזרח צרפת, בקרבת הגבול עם שוויץ שוכן כפר קטן בשם לה-שמבון סור ליניון. במלחמת העולם השנייה פנה הכומר המקומי, אנדרה טרוקומה לאנשי המקום, בעלי האמונה הנוצרית-פרוטסטנטית בבקשה לעזור ליהודים הנרדפים על-ידי הנאצים.

כל אנשי הכפר נענו בחיוב ומאחר שהמקום שימש כעיירת נופש, שהייתה מורגלת לאורחים הם העניקו מחסה לילדים ולמבוגרים יהודים. עזרתם התבטאה בהסתרת יהודים, בצידום בתעודות מזויפות ובהברחתם לשוויץ ולספרד השכנות.

מסתבר שעל אף הזהירות המחתרנית של ההנהגה ושל כלל התושבים הגיעו הדברים לידי השלטונות ובחודש פברואר 1943 נאסר הכומר טרוקומה עם שני אנשים נוספים פעילים במבצעי ההצלה. הם שהו במשך מספר שבועות במחנה מעצר ולמרות החקירות לא בגדו ובכפר נמשכו פעולות ההצלה.

כ- 5000 יהודים נצלו בעזרת אנשי הכפר וכאשר נמצאו וזוהו 70 משפחות של העיירה שפעלו, הסתירו והצילו יהודים הם הוכתרו בשנת 1990 כ"חסידי אומות העולם" באירוע מרשים והוענקו להם מדליות ותעודות. כמו כן, הוענקה תעודת כבוד והוקרה למועצת העיר ובמקום הוקמה אנדרטה לכבודם.

פעילות לסיפור

הסיפור של הכפר הצרפתי לה-שמבון סור ליניון הוא סיפור של קבוצה שבחרה להסתכן בהצלת יהודים. פעולותיהם זיכו את אנשי הכפר בתואר "חסידי אומות העולם". חפשו אחר סיפורי הצלה נוספים של קבוצות וספרו את סיפורם.

דיון מסכם

- א. כיצד בחרה מדינת ישראל באמצעות חוק זיכרון השואה והגבורה- יד ושם, תשי"ג-1953 להוקיר ולהנציח את "חסידי אומות העולם" ?
- ב. מהי המשמעות האנושית-אוניברסאלית של התופעה המופלאה הזאת ? האם זאת אכן "קרן אור באפילה" ?
- ג. כדי להכיר באמת את אותם אנשים מופלאים מומלץ להתוודע אליהם כיחידים או כקבוצות ולספר את סיפורם.
- ד. מומלץ להיעזר בספרים :
- [מורגנשטרן, נעמי, רציני לעוף כמו פרפר; סיפורה של חנה גפריה. הוצאת יד ושם; 1995.](#)
  - [ארבו, אוה, אמא ספרי לי, את היית שם... הוצאת הקיבוץ המאוחד; 1988.](#)
  - [מורגנשטרן, נעמי, במסתור: ילדים בתקופת השואה בצרפת. הוצאת יד ושם; 1998.](#)
  - [קדם, מירי, סיפורי מסתור והצלה: עדויות של ילדים בתקופת השואה. בהוצאת בית לוחמי הגיטאות; 1999.](#)

להפעלה ולהעשרה:

- [גליל, נעמה. חסידי אומות העולם. הוצאת יד ושם, 1996.](#)
- [לבינגר, עדנה. כי באדם אאמין: מצילי יהודים בתקופת השואה. משרד החינוך והתרבות- מנהל חברה ונוער. 1996](#)
- [רשימת שינדלר; סרטו של סטיבן ספילברג; נושאים לדיון בעקבות צפייה בסרט. משרד החינוך והתרבות- מנהל חברה ונוער.](#)
- [ישראל, נורית. חיים שואה וזיכרון; ערכה. הוצאת מעלות, 2006.](#)

היחידה פותחה ע"י אילה רשף, מרכז תכנון לימודים, הוראה והערכה, מכללה אקדמית בית ברל
© כל הזכויות שמורות